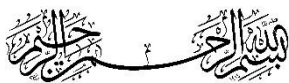

ضرورت انتخاب شعار مناسب در جنگ با دشمن از منظر فقهی

مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی
گروه فقه و حقوق / کارگروه فقه

عنوان:	نویسنده:
ضرورت انتخاب شعار مناسب در جنگ با دشمن از منظر فقهی	حجت الاسلام دکتر مرتضی فیاض
شماره ثبت لایحه/طرح:	ارزیاب علمی:
-	حجت الاسلام دکتر حسین سنایی
شماره ثبت در مرکز:	ناظر علمی:
۰۵/-/۵۳-۸۰۳	حجت الاسلام دکتر مهدی شجریان
تاریخ انتشار:	کارشناس مرکز:
تابستان ۱۴۰۵	سید محمدمهدی موسوی

ضرورت انتخاب شعار مناسب در جنگ با دشمن از منظر فقهی

مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی

گروه فقه و حقوق / کارگروه فقه

تابستان ۱۴۰۵

فهرست

خلاصه مدیریتی	۷
مقدمه	۹
۱. تعریف شعار	۱۱
۲. اهتمام اولیای دین در لزوم انتخاب شعار جنگی	۱۱
۳. بررسی و تحلیل شعارهای غزوات صدر اسلام	۱۳
۳.۱. تناسب شعار با شرایط حاکم بر فضای جنگ	۱۳
۳.۲. تنوع شعارها	۱۳
۳.۳. تناسب شعار با مضامین دینی	۱۴
۳.۴. اجتناب از انتخاب جملاتی ناپسند و قبیح در شعار	۱۴
۴. استحباب انتخاب شعار جنگی مناسب در کتب فقهی	۱۶
۵. انتخاب شعار توسط ولی امر	۱۷
۶. شعارهای جنگ رمضان	۱۸
نتیجه گیری	۱۹
توصیه های سیاستی	۲۰
منابع	۲۲

خلاصه مدیریتی

بیان مسئله: امروزه جنگ، نبرد معناها و روایت‌هاست. شعار جنگی مناسب، نقشی راهبردی در هویت‌بخشی، انسجام نیروها و جنگ روانی دارد. مشکل اصلی، فقدان بانک نظام‌مند از شعارهای متناسب با انواع جنگ و دشمنان، و بی‌توجهی به الزام شرعی و راهبردی انتخاب شعار بر اساس سیره نبوی و فقه امامیه است.

اهمیت و هدف پژوهش: اثبات جایگاه فقهی - راهبردی شعار جنگی، تبیین ضوابط شرعی (توحیدمحوری، امیدبخشی، پرهیز از الفاظ قبیح) و ارائه چارچوبی برای شعارهای روزآمد است.

ساختار: مباحثی که در ساختار این پژوهش بیان شده عبارت است از: تعریف شعار (علامت هویتی و اعتقادی)؛ اهتمام اولیای دین به انتخاب شعار با ذکر نمونه‌هایی از سیره نبوی؛ بررسی و تحلیل شعارهای غزوات صدر اسلام (تناسب با شرایط، تنوع، مضامین دینی، پرهیز از زشتی‌ها)؛ استحباب انتخاب شعار در کتب فقهی امامیه؛ ولایت و اختیار حاکم شرع در تعیین شعار و شعارهای جنگ رمضان (دفاع مقدس) با تأکید بر «الله اکبر».

یافته‌ها: شعار جنگی نماد جهان‌بینی، مشروعیت و انسجام جبهه حق است. پیامبر اکرم (ص) شخصاً بر انتخاب شعار نظارت داشته و شعارهای نامناسب را تغییر می‌دادند. از منظر فقه امامیه، انتخاب شعار مستحب است و توسط ولی امر یا نمایندگان او انجام می‌شود. شعارهای صدر اسلام متنوع بود. شعار «الله اکبر» در دفاع مقدس، تداوم سنت نبوی و کارآمدترین شعار برای تقویت روحیه و انتقال پیام توحید و مقاومت بود.

توصیه سیاستی: برای رفع خلأ راهبردی در این زمینه، سه راهکار ذیل پیشنهاد می‌شود: ۱. تأسیس «شورای راهبردی شعارهای جهادی» با ترکیب متخصصان فقه، روان‌شناسی نظامی، زبان‌شناسی و رسانه؛ ۲. طراحی بانک داده جامع از شعارهای منقح بر اساس نوع دشمن، نوع جنگ (متعارف، نامتقارن، سایبری، ترکیبی) و بستر فرهنگی طرف مقابل؛ ۳. بهره‌مندی از ظرفیت نهادهای حوزوی و فرهنگی برای تولید محتوای متناسب با ارزش‌های دینی و ملی در موقعیت‌های مختلف.

مقدمه

جنگ، تنها میدان درگیری توپ و تانک و پهپاد نیست؛ بلکه بیش از هر چیز، میدان نبرد معناها، روایت‌ها و باورهاست. در چنین عرصه پیچیده‌ای، «شعار جنگی مناسب» به مثابه ابزاری راهبردی، نقشی فراتر از یک عبارت یا موج‌آفرینی عاطفی ایفا می‌کند. شعار جنگی، خلاصه‌ای از هدف، هویت، مشروعیت و انسجام یک جبهه در مقابل دشمن است. انتخاب شعار مناسب در جنگ، نه یک اقدام تبلیغاتی فرعی، بلکه یک ضرورت حیاتی است؛ چراکه شعار می‌تواند روحیه رزمندگان را حفظ کند، پشتیبانی داخلی و خارجی را جلب نماید، تصویر دشمن را تخریب و انگیزه مقاومت را در جامعه تقویت کند. در مقابل، یک شعار ضعیف، کلیشه‌ای یا نامناسب، حتی می‌تواند دستاوردهای میدان نبرد را در سطح راهبردی بی‌اثر کند. از تمدن‌های باستانی تا جنگ‌های مدرن رسانه‌ای، از جنگ‌های صدر اسلام تا جنگ‌های معاصر، تاریخ نشان داده که پیروزی پایدار، از آن کسی بوده که «روایت» ماندگارتر و شعار مؤثرتری داشته است. بنابراین، پرداختن به «لزوم انتخاب شعار مناسب در جنگ»، در حقیقت پرداختن به بُعدی ژرف و تعیین‌کننده از هنر راهبردی و مدیریت روانی میدان نبرد است.

در همین زمینه کارشناسان نظامی بر این عقیده‌اند سپاهی که بزرگ‌ترین خسارت‌ها را از حیث افراد و سلاح بر دشمن وارد کند پیروز نیست، بلکه سپاهی پیروز است که روحیه دشمن را در هم شکنند.

به کارگیری تبلیغات و سایر اقدامات برنامه‌ریزی‌شده جهت نفوذ در عقاید، احساسات، حالات و رفتار نظامیان یا همان «جنگ روانی» قادر است روحیه‌ها را بشکند و در دل‌ها اضطراب، ترس، بی‌انگیزگی و... ایجاد کند. «تأثیر بر عقاید، افکار و رفتار»، «کاهش توان رزمی»، «تقویت و افزایش روحیه نیروهای خودی» سه هدف عمده تبلیغات و جنگ روانی محسوب می‌شوند.^۱

۱. جمعی از محققان، فرهنگ موضوعی جهاد و دفاع در آینه آیات و روایات، نشر زمزم، ۱۴۲۹، ص ۵۷۷.

۱. تعریف شعار

«شعار» از ماده شعر، به معنای علامت است. در جنگ‌ها، شعار انتخاب می‌شد تا افراد خودی را از دشمن تشخیص دهند.^۱ در بسیاری از کتب فقهی برخی از اعمال و آداب که به عنوان شعار شیعه معرفی شده به همین معناست. یعنی علامت انحصاری برای شناخت شیعه می‌باشد. به عنوان مثال مرحوم شهید اول در کتاب ذکرى نقل می‌کند که جهر در ذکر «بسم الله الرحمن الرحيم» شعار شیعه است.^۲ شهادت ثالثه نیز از جمله شعارهای مذهب شیعه معرفی شده است.^۳ صاحب جواهر نیز در تعریف شعار چنین می‌نویسد: «هو النداء الذى يعرف به أهلها فيكون علامة على ذلك».^۴ مطابق تعریف فوق شعار در واقع علامت و نشانه بر اهل آن جنگ هست که در واقع حاکی از جهان‌بینی و الهیات حاکم بر جنگ می‌باشد.

۲. اهتمام اولیای دین در لزوم انتخاب شعار جنگی

بررسی تاریخ صدر اسلام و به خصوص غزوات پیامبر عظیم‌الشان (ص) حاکی از تأکید ایشان بر «لزوم انتخاب شعار جنگی مناسب» است. این اهتمام در برخی موارد به حدی بود که حضرتش از فرماندهان سپاه اسلام پیرامون شعار انتخاب شده سؤال می‌فرمود و چنانچه شعار نامناسبی انتخاب شده بود آن را تغییر می‌دادند.

۱. جوهری، اسمعیل، الصحاح، نشر دار العلم، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۶۹۹. همچنین ر.ک: واسطی زبیدی، تاج العروس

من جواهر القاموس، دار الفكر للطباعة، ۱۴۱۴، ج ۷، ص ۳۲.

۲. محمدبن مکی، عاملی، شهید اول، ذکری، مؤسسه آل البيت، ۱۴۱۹، ج ۳، ص ۳۳۲.

۳. تبریزی، میرزا جواد، استفتائات جدید، ۱۴۲۷، ج ۱، ص ۷۰.

۴. محقق نجفی، جواهر الکلام، دار الاحیاء للتراث، ۱۴۰۴، ج ۲۱، ص ۵۵.

در روایت سکونی از امام صادق (ع) چنین نقل شده است که فردی از مزینه (نام قبیله‌ای که در حال جنگ با کفار بود) خدمت پیامبر مشرف شده، ایشان از آن فرد درباره شعار جنگ سؤال می‌کنند. وی در پاسخ می‌گوید: «شعار ما "حرام" است». پیامبر در جواب می‌فرماید که شعار را تغییر بدهید به «حلال».^۱

در موردی دیگر امیرالمؤمنین (ع) فرمود که پیامبر (ص) دستور دادند که قبل از جنگ، شعار مناسبی انتخاب شود تا با بهره‌گیری از شیوه جنگ روانی، زمینه پیروزی بر دشمن فراهم آید: «عَنْ اميرِ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام): انَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله)، أَمَرَ بِالشَّعَارِ قَبْلَ الْحَرْبِ، وَقَالَ: وَلْيَكُنْ فِي شِعَارِكُمْ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى؛ امیر مؤمنان (ع) فرمود: پیغمبر خدا (ص) دستور داد مسلمین پیش از شروع جنگ شعار بدهند و فرمود: در شعارتان حتما یکی از نام‌های خدا را بگنجانید».^۲

همچنین در روایت معاویه بن عمار از امام صادق (ع) به معرفی شعارهایی که در جنگ‌های صدر اسلام مطرح می‌شد به صورت مفصل پرداخته شده و شعار اختصاصی هریک از جنگ‌ها بیان شده است. برای نمونه شعار جنگ بدر و احد: «یا نصر الله اقرب»؛ شعار جنگ بنی‌نضیر: «یا روح القدس ارح»؛ شعار جنگ بنی‌قینقاع: «یاربنا لا یغلبنک» و شعار جنگ طائف: «یا رضوان» بوده است.^۳

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، دار الحديث للطباعة، ۱۳۲۹، ج ۹، ص ۴۶۰؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹، ج ۱۵، ص ۱۳۸.

۲. محدث نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸، ج ۱۱، ص ۱۱۳.

۳. حر عاملی، همان، ج ۱۵، ص ۱۳۸.

۳. بررسی و تحلیل شعارهای غزوات صدر اسلام

از بررسی و تحلیل شعارهای منتخب در غزوات و سریه‌های صدر اسلام نکات زیر استفاده می‌شود:

۳، ۱. تناسب شعار با شرایط حاکم بر فضای جنگ

انتخاب شعار در هر جنگی در بسیاری از موارد متناسب با شرایط و اهداف تعیین شده در آن جنگ صورت می‌گرفت؛ چراکه شعار هم رمز عملیات محسوب می‌شد و هم خط فکری و عقیدتی و ایمانی مسلمانان را از دشمنان جدا می‌ساخت. به عنوان مثال روز احد، ابوسفیان چون خواست برگردد، شعارهای شرک را در پای احد بر زبان راند و گفت: «این هفتاد کشته شما انتقام کشتگان ما در بدر است، باز هم به سراغ شما خواهیم آمد.» و این شعار را فریاد زد: «لنا عزی و لا عزی لکم». حضرت در مقابله و خنثی کردن عملیات روانی ابوسفیان این شعار را انتخاب کردند و فرمودند: «الله مولانا و لا مولا لکم». ابوسفیان گفت: «اعبل هبل». حضرت جواب داد: «الله اعلی و اجل». یعنی ما بت عزی داریم که یاری کرد و پیروز شدیم، این شعار کفر بسیار خطرناک بود، لذا در مقابل حضرت با دهان پر از خون فریاد کشید: «خدا مولای ماست، شما مولا ندارید».^۱

۳، ۲. تنوع شعارها

از منظر کارکرد ارتباطی، شعارهای مذکور به موارد مختلفی تقسیم می‌شوند: برخی حاکی از نگرش‌های توحیدی و اعتقاد به روز قیامت است؛ مانند «شعار جنگ با قبیله بنی مطلق: أَلَا إِلَى اللَّهِ الْأَمْر» یا شعار در غزوه تبوک: «یا احد یا صمد» که از اذکار معروف نیز می‌باشد.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، نشر الطبع و النشر، ۱۴۱۰، ج ۳۱، ص ۵۲۱.

در برخی از شعارها نام اولیای دین یا ملائک مقرب خطاب قرار می‌گیرد: مانند شعار غزوه بنی‌نضیر: «یا روح القدس ارح» یا شعار: «یا محمد». برخی طلب مرگ و نفرین برای طرف مقابل جبهه دشمن است؛ مانند شعار غزوه بنی‌ملوح: «أَمِتْ أَمِتْ». برخی نیز متخذ از آیات قرآن است؛ مانند شعار غزوه احزاب: «حم لا یبصرون».

۳،۳. تناسب شعار با مضامین دینی

بررسی نوع شعارهای مذکور در منابع تاریخی و روایی به این نکته رهمون است که انتخاب شعار باید با آیات قرآن، اسامی اولیای دین، طلب مرگ و نفرین برای کفار یا اعتقادات اصلی مسلمانان مانند توحید یا معاد متناسب باشد. همچنین شعار باید منتخب از جملات روان، پرتکرار و حاوی پیام اعتقادی و معنوی و مبشر نصرت الهی در جنگ باشد. به تعبیر دیگر شعار باید امیدآفرین و انگیزه‌بخش بوده و موجب تقویت ایمان رزمندگان به نصرت الهی در سختی‌ها باشد.

در کتاب جعفریات در روایتی از امیرالمؤمنین (ع) چنین نقل شده است که پیامبر (ص) وقتی گروهی را برای جنگ می‌فرستاد فرمود: «شعارتان در این جنگ "حم" باشد تا در جنگ پیروز شوید؛ چراکه یکی از اسامی الهی است».^۱

۳،۴. اجتناب از انتخاب جملاتی ناپسند و قبیح در شعار

بررسی شعارهای مذکور در غزوات و سریه‌های مشعر به این است که در هیچ‌یک از شعارها مسلمانان جملات قبیح، زشت و خلاف عفت را به‌عنوان شعار

۱. جعفریات، محمد بن اشعث، نشر نینوی، ص ۸۴: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنِي مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِسِرِّيَّةٍ بَعَثَهَا لِيَكُونَ شِعَارَكُمْ حَمْ يَبْصُرُونَ فَإِنَّهُ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى عَظِيمٌ.

انتخاب نمی کردند. این نکته علاوه بر اینکه مطابق با دستورهای اکید آیات و روایات است که دال بر ممنوعیت سب و فحش و قذف است، از مجموع شعارهای مسلمانان در روایت معاویه بن عمار نیز استفاده می شود. از سوی دیگر در هیچ روایت یا نقل تاریخی خلاف این نکته (تعیین یک شعار ناپسند و قبیح با تأیید معصوم) نیز نقل نشده، در حالی که اگر جمعی از مسلمانان در جنگ از شعارهایی با مضامین ناپسند و خلاف عفت استفاده می کردند، در تاریخ ثبت می شد.

۴. استحباب انتخاب شعار جنگی مناسب در کتب فقهی

همان‌طور که گفته شد، مستفاد از روایات مختلفی که در منابع روایی امامیه در ذیل کتاب الجهاد ذکر شده، اهتمام اولیای دین در انتخاب شعار مناسب برای جنگ است. در کتاب شریف کافی، و همچنین وسائل الشیعه در کتاب الجهاد، بابی به عنوان «باب الشعار» را ذکر کرده^۱ که در آن روایات مختلفی پیرامون انواع شعارهای صدر اسلام و اهمیت آن در جنگ‌ها را تبیین می‌نماید.

مرحوم حر عاملی نیز در وسائل الشیعه بابی با عنوان استحباب انتخاب شعار برای جنگ ذکر کرده است: «باب استحباب اتخاذ المسلمین شعاراً».^۲

همچنین صاحب جواهر بعد از تعریف شعار، اصلی‌ترین کارکرد شعار را نشانه آن بر اعتقادات مجاهدان می‌داند و می‌نویسد: «ثم إنه ينبغي اتخاذ الشعار في الحرب...».^۳ همچنین برخی از فقهای معاصر به استحباب انتخاب شعار تصریح نموده و سیره اهل بیت (ع) را به عنوان دلیل ذکر کرده است.^۴

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، دار الحدیث للطباعة، ۱۳۲۹، ج ۵، ص ۴۷.

۲. حر عاملی، وسائل الشیعه، موسسه آل البيت، ۱۴۰۹، ج ۱۵، ص ۱۳۸.

۳. محقق نجفی، جواهر الکلام، دار الاحیاء للتراث، ۱۴۰۴، ج ۲۱، ص ۵۵.

۴. در این زمینه ر.ک: شهید صدر، سید محمد، ماوراء الفقه، ج ۲، ص ۳۹۴: «الشعار هو اللفظ الذي يجعل للجيش الإثارة الهمة فيهم والحماس بينهم. ووجوده ليس واجبا ولكنه مستحبٌ بلا إشكال. و عليه السيرة منذ زمان النبي صلى الله عليه وآله و من الأدب الإسلامي بلا إشكال».

۵. انتخاب شعار توسط ولی امر

برخی از فقها معتقدند که انتخاب شعار در جنگ همانند سایر موضوعات مربوط به جنگ بر عهده ولی امر است.^۱ ممکن است مقصود از ولی امر در اینجا فرمانده جنگی باشد، که طبعاً در حکومت اسلامی از ناحیه ولی فقیه منصوب می شود و نیز ممکن است خود ولی فقیه قصد شده باشد. در تأیید احتمال دوم می توان به نقل های تاریخی پیش گفته و همچنین روایت سکونی درباره قبیله مزینه اشاره نمود. همچنین از آنجا که ولی امر در واقع فرماندهی جنگ را بر عهده داشته و امور جنگ اعم جهاد و صلح و غنائم و سایر شئون جنگ در اختیار ولی امر است، ممکن است گفته شود انتخاب شعار نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود. همچنین در بسیاری از جنگ ها تعیین پرچم دار در جنگ توسط پیامبر یا اهل بیت (ع) صورت می گرفت.^۲ مجموعه قرائن فوق مشعر به این نکته است که شئون جنگ از جمله انتخاب شعار، از وظایف امام یا نمایندگان منصوب او می باشد. این نکته اهمیت انتخاب شعار را نمایان می کند؛ به گونه ای که حکومت اسلامی نمی تواند نسبت به آن بی تفاوت باشد، یا امر تعیین آن را به افراد عادی جامعه که ای بسا شعارهای نامناسبی را برگزینند، واگذار کند.

۱. سبزواری، سید عبد الاعلی، مذهب الاحکام، نشر المنار، ۱۴۱۳، ج ۱۵، ص ۱۱۸.

۲. جمعی از محققان، جهاد در آیینه آیات و روایات، نشر زمزم، ۱۴۲۸، ص ۴۱۷ و ۱۴۱.

۶. شعارهای جنگ رمضان

در جنگ رمضان نیز یکی از جلوه‌های ویژه که تأثیر زیادی در جهت‌دهی افکار مردم دنیا و همچنین ایرانیان خارج از کشور و همچنین در داخل کشور داشت، شعارهای حماسی بود که در رسانه‌های داخلی و بین‌المللی انعکاس زیادی داشت؛ از پارچه‌نوشته‌های مختلف نصب‌شده با مضامین حماسی بر روی اماکن تخریب‌شده تا موشک‌نوشته‌ها و توصیه‌هایی برای مردم آمریکا.

در این میان به‌یقین یکی از مهم‌ترین شعارهای جنگ رمضان را جمله مبارک «الله اکبر» دانست؛ شعاری که از نخستین روزهای پیروزی انقلاب اسلامی بیانگر عمق توحید و یکتاپرستی ایرانیان، و آینه‌ای از اقتدار، صلابت و امید به نصرت الهی بود و در طول سال‌های متمادی و امروز در جنگ رمضان نیز به ملت ایران قوت قلبی بی‌بدیل بخشید و آنان را در پیمودن مسیر پرفراز و نشیب انقلاب یاری رساند.

نتیجه‌گیری

از آنچه گذشت معلوم شد که:

الف) شعار جنگی، فراتر از یک ابزار تشجیعی یا نمادین، نقشی راهبردی در هویت‌بخشی، انسجام‌بخشی، و عملیات روانی جبهه حق در برابر باطل ایفا می‌کند.

ب) مطالعه غزوات صدر اسلام و سیره نبوی، این حقیقت را به‌روشنی اثبات می‌کند که پیامبر اکرم (ص) نه‌تنها انتخاب شعار را پیش از هر جنگی ضروری می‌دانستند، بلکه در بسیاری از موارد شخصاً بر تناسب آن با شرایط، مضامین توحیدی، و کرامت انسانی نظارت داشته و شعارهای نامناسب را تغییر می‌دادند.

ج) از منظر فقهی، فقیهان امامیه با استناد به روایات معتبر، حکم به استحباب مؤکد انتخاب شعار جنگی داده‌اند و آن را از آداب جنگ و علامت‌گذاری بر عقاید و اهداف مجاهدان دانسته‌اند. همچنین انتخاب شعار، مانند سایر شئون جنگ (فرماندهی، اعلان جهاد، تقسیم غنائم)، از وظایف ولی امر مسلمانان یا نمایندگان منصوب او است و حکومت اسلامی نباید نسبت به این مهم بی‌تفاوت باشد.

د) تحلیل شعارهای متنوع صدر اسلام (از «یا نصرالله اقرب» تا «أُمّتِ أُمّت» و «حم لا یبصرون») نشان می‌دهد که شعار مناسب باید: متناسب با شرایط جنگی، مبتنی بر آیات قرآن یا اسمای الهی یا اولیای دین، امیدبخش و انگیزه‌آفرین و پیراسته از الفاظ قبیح و خلاف عفت باشد.

توصیه‌های سیاستی

با توجه به جایگاه بنیادین و نقش راهبردی «شعار جنگی» در سیره نبوی و فقه امامیه، و همچنین با در نظر گرفتن پیچیدگی‌های جنگ‌های معاصر که نبرد روایت‌هاست، اجرای اقدامات زیر جهت تقویت جبهه خودی و نهادهای سازنده این مؤلفه قدرت، ضروری به نظر می‌رسد:

۱. **تعمیق پژوهش و تدوین پشتوانه نظری و آموزشی:** پیش از هر اقدام اجرایی، تعمیق و گسترش مبانی نظری این حوزه به‌عنوان پشتوانه علمی اقدامات آتی، ضرورتی انکارناپذیر است. در این راستا، تکمیل پژوهش‌های جامع، تدوین «درسنامه فقه و راهبرد شعار در جنگ» برای مراکز حوزوی، دانشگاهی و نظامی، و حمایت از تحقیقات تکمیلی (در قالب پایان‌نامه و مقاله) جهت غنی‌سازی ادبیات موضوع، در اولویت نخست قرار دارد تا تمام اقدامات اجرایی بر پایه‌ای مستحکم استوار گردد.

۲. **تشکیل «شورای راهبردی شعار جهادی»:** پیشنهاد می‌شود یک شورا یا کارگروه متخصص با عضویت فقها و کارشناسان دینی، روان‌شناسان نظامی، متخصصان زبان‌شناسی و رسانه، و فرماندهان باتجربه نظامی تشکیل گردد. وظیفه اصلی این شورا، نهادهای سازنده فرایند تولید، ارزیابی و ترویج شعار بر اساس مبانی فقهی و الزامات راهبردی روز خواهد بود و به‌عنوان مرجع اصلی برای نظارت بر محتوای شعارها در تمام سطوح نظامی و فرهنگی عمل خواهد کرد.

۳. ایجاد «بانک جامع شعارهای راهبردی» با پیوست رسانه‌ای: تأسیس یک بانک داده جامع و پویا از شعارهای متناسب با موقعیت‌های مختلف، یک ضرورت عملیاتی است. این بانک باید بر اساس متغیرهایی چون نوع جنگ (متعارف، نامتعارف، سایبری، ترکیبی)، هویت دشمن (تکفیری، استکباری)، و مخاطب (نیروهای خودی، عموم مردم، جبهه دشمن) دسته‌بندی شود. برای هر شعار منتخب، باید یک «پیوست رسانه‌ای» شامل قالب‌های بصری، هشتگ‌ها و کلیدواژه‌های مؤثر برای استفاده در بسترهای مختلف تدوین گردد.

۴. آموزش و ترویج مبانی در نهادهای ذی‌ربط: ضروری است محتوای پژوهشی و «درسنامه» تدوین‌شده (مذکور در بند اول)، در قالب بسته‌های آموزشی و کارگاه‌های عملیاتی برای فرماندهان، مسئولان عقیدتی-سیاسی، افسران جنگ نرم و فعالان فرهنگی و رسانه‌ای در نهادهای نظامی (سپاه، ارتش و بسیج) و مراکز حوزوی و دانشگاهی تدریس شود. این امر موجب می‌شود تا اهمیت و ضوابط انتخاب شعار به یک گفتمان عمومی و یک دانش کاربردی در تمام سطوح تصمیم‌گیری و اجرا تبدیل شود.

منابع

۱. تبریزی، میرزا جواد، استفتائات جدید، ج ۱، تهران، ۱۴۲۷.
۲. جمعی از محققان، فرهنگ موضوعی جهاد در آئینه آیات و روایات، نشر زمزم هدایت، ۱۴۲۹.
۳. جوهری، اسماعیل، الصحاح فی اللغة، ج ۲، دار العلم، بیروت، ۱۴۱۰.
۴. عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع) لاحیاء التراث.
۵. سبزواری، سید عبد الاعلی، مهذب الاحکام، ج ۱۵، نشر المنار، قم، ۱۴۱۴.
۶. شهید صدر، سید محمد، ماوراء الفقه، ج ۲، دار الاضواء، بیروت، ۱۴۲۰.
۷. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۹.
۸. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۳۱، نشر الطبع و النشر، ۱۴۱۰.
۹. محدث نوری، مستدرک الوسائل الشیعه، ج ۱۱، نشر آل البيت، بیروت، ۱۴۰۸.
۱۰. کوفی، محمد بن اشعث، الجعفریات، نشر مکتبه نینوی، تهران، بی تا.
۱۱. محمدبن مکی، عاملی (شهید اول)، ذکری، ج ۳، نشر آل البيت، بیروت، ۱۴۱۹.
۱۲. نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ج ۲۱.
۱۳. واسطی زبیدی، تاج العروس، ج ۶، دار الطباعة، بیروت، ۱۴۱۹.

گزارش راهبردی

